

περισσότερον ντετερμινισμός παρὰ ἰντετερμινισμός — φαίνεται σὰν ὄπτασία συνδεδεμένη ἀρρήκτως μὲ τὸν νόμον τῆς ἀνάγκης, ἀλλ' ὅπωςδήποτε καὶ μὲ τὰς ἰκανότητας τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος (ἐλευθερία βουλήσεως).

Πῶς ὅμως θὰ εὐρεθῇ ποία εἶναι αὕτη ἡ ἀρχὴ τῆς γενικῆς ὠφελιμότητος καὶ ποία ἡ νομοθεσία ποὺ συμβιβάζεται καλύτερα μὲ τὴν ἀρχὴν αὐτήν, ἵνα ἀπὸ κοινοῦ ἐξυπηρετηθοῦν, τὸ ἀτομικὸν καὶ γενικὸν συμφέρον; Πῶς θὰ εὐρεθῇ, ὅταν ὑπάρχουν πολλαὶ δισταμένας ἀπόψεις; Πῶς θὰ εὐρεθῇ ἡ ἀλήθεια, ὅταν φυσικὸν μέτρον δὲν ὑφίσταται; Πῶς νὰ γίνῃ, ὅταν καὶ ἡ ὁδὸς τῆς πλειοψηφίας, εἰς τὴν ὁποίαν, ἐλλείπει καλυτέρας λύσεως προσφεύγομεν, ἀποκαλύπτεται καὶ αὕτη ἐνίοτε τόσον ἀπατηλὴ;

Ἐὰν ἡ γνώμη τῆς πλειοψηφίας ἴσον ἀναπόφευκτον εἰμαρμένον (ντετερμινισμός), ἡ ἐπιβαλλομένη γνώμη ἑνὸς ἀτόμου ἢ μιᾶς μικρᾶς μειοψηφίας δὲν εἶναι ἴσως ὀλιγώτερον ντετερμινισμός. Ἀλλὰ καὶ ἀντιθέτως, ἐὰν πλειοψηφία σημαίῃ ἡ ἐλευθέρως βούλησις τῶν πολλῶν, μία τυχὸν ἐπικρατοῦσα ἀτομικὴ γνώμη ἢ ἡ ἐπικρατοῦσα γνώμη μιᾶς μικρᾶς μειονότητος, ὅπως τοῦτο γίνεται κατὰ τὴν ἑναρξιν πολέμων καὶ κοινωνικῶν ἐπαναστάσεων, δύναται ὁμοίως νὰ μεταφρασθῇ ὡς ἐλευθέρως βούλησις καὶ δημιουργικὴ ἰκανότης τοῦ ἑνὸς ἢ τῶν ὀλίγων ἀτόμων.

Ὅπως καὶ νὰ τὸ φέρουμε δὲν ἠμποροῦμε νὰ ξεφύγωμε ἀπὸ τὴν ἀντίφασιν τῆς αἰτιότητος - αὐτεξουσίου. Καὶ τὸ πεπωμένον καὶ ἡ ἐλευθέρως βούλησις καὶ τὰ δύο μαζὶ περικλείονται ὁμοίως μέσα εἰς τὸ ὄραμα τοῦ Διεθνισμοῦ καὶ τῆς πανανθρώπινης ἰδέας.

Ὅπως ἀπαγορεύεται εἰς τὰ μέλη τῆς μικρᾶς ομάδος, εἰς τοὺς κατοίκους μιᾶς πόλεως ἢ ὀπλοφορία, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅταν θὰ ἔχη ποτὲ πραγματοποιηθῇ ἡ ἐνιαία κοινωνία τῶν ἀνθρώπων, θὰ ἔχουν προφανῶς καταργηθῇ καὶ οἱ ἐθνικοὶ ἐξοπλισμοὶ καὶ οἱ ἐθνικοὶ στρατοί. Μόνον μία διεθνὴς ἀστυνομία θὰ εἶναι ἐτοίμη νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν τάξιν, ὅπουδήποτε ἤθελε αὕτη διαταραχθῇ, ἕνας διεθνὴς στρατὸς ἰκανὸς νὰ καταπνίξῃ ταχέως οἵανδήποτε τοπικὴν ἐξέγερσιν.

Ἀλλὰ παρ' ὅλο ποὺ ἡ ὁδὸς τῆς πλειοψηφίας δύναται νὰ χρησιμοποιεῖται ὡς ἀσφαλιστικὴ δικλείς, ἀποτελοῦσα κάποτε τὴν ἀπλουστεράν λύσιν μεταξὺ πολλῶν ἀντιμαχομένων ἀπόψεων, ἡ ὁδὸς αὕτη δὲν μᾶς ἰκανοποιεῖ πάντοτε κατὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας, ἀφοῦ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀντιφατικῆς φύσεώς της ἡ ἀλήθεια εἶναι πάντα συζητήσιμος καὶ ὑπόκειται εἰς συνεχεῖς μετακινήσεις κατὰ μῆκος τῶν διαφόρων μικτῶν διαβαθμίσεων τῆς «γνωσιολογικῆς ἀντιφατικῆς κλίμακος».

Ούτε ἡ ἐξέλιξις, ὡς δημιουργὸς δύναμις, δείχνει πάντοτε ἀποκλειστικὴν προτίμησιν πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς πλειοψηφίας, ἀφοῦ τόσον πολὺ συχνὰ προκρίνεται ἡ ὁδὸς, τὴν ὁποίαν χαράσσει μιὰ ἀτομικὴ γνώμη ἢ ἡ γνώμη μιᾶς μικρᾶς μειοψηφίας.

Δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸν πρῶτον, ἐὰν συμβιβάζεται ἡ μιὰ ἔννοια μὲ τὴν ἄλλην παρὰ τὴν συναποδοχὴν των, ἢ ἔννοια τοῦ ντετερμινισμοῦ μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐλευθέρου βουλήσεως, — ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀποδοχῆς τοῦ συμβιβασμοῦ, ὡς τοῦτο γίνεται ὑποχρεωτικῶς καὶ ἐκ φύσεως ὑφ' ὅλων ἡμῶν, δὲν μᾶς εἶναι γνωστὴ ἢ ἀκριβῆς θέσις τῆς ὑποτιθεμένης ὀροθετικῆς γραμμῆς. — δὲν εἶναι δυνατόν ἐξ ἄλλου νὰ γίνεται λόγος περὶ ὀροθετικῆς γραμμῆς μεταξὺ δύο ἀπόψεων ἐκ διαμέτρου ἀντιφατικῶν. Εἶναι ἀκατανόητον ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ προβλήματος νὰ ὑποβάλουμε τοιαῦτα ἐρωτήματα π. χ. ἐὰν ἡ ἐξέλιξις προωθῆται περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν βούλησιν τῶν ἀνθρώπων ἢ μὴ τυχὸν παντοῦ ξεχειλίζει ἡ θεότης ἐνὸς πανισχύρου ντετερμινισμοῦ, — μέσα εἰς τὸν ὁποῖον πνίγονται τὰ πάντα — ὅποτε καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα ἱστορικὰ ἐπεισόδια, πόλεμοι καὶ ἐπαναστάσεις, ἀκολουθοῦν ἴσως τυφλῶς μίαν προδιαγεγραμμένην ἀναπόφευκτον πορείαν.

Ἀλλὰ πῶς νὰ δεχθῶμεν μόνον τὴν αἰτιότητα, ποὺ δὲν εἶναι ἀνθρωπίνως δυνατόν, ἀφοῦ παντοῦ καὶ πάντοτε παρεμβαίνει εἰς πείσμα τῆς αἰτιότητος καὶ τοῦ ντετερμινισμοῦ ἢ ἀνθρωπίνη προσωπικότης καὶ δὲν γνωρίζομεν πῶς παρεμβαίνει καὶ μέχρι ποίου σημείου παρεμβαίνει. (Ἐδῶ, εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀκριβῶς, εὐρισκόμεθα ἀντιμέτωποι τοῦ μητρικοῦ προβλήματος).

Ἐκεῖνο ποὺ ἠμποροῦμε νὰ βεβαιώσουμε εἶναι ὅτι ὁ συμβιβασμὸς τῶν δύο αὐτῶν ἀπόψεων εἶναι ἀντιφατικὸς καὶ ὅτι ἀποτελεῖ κυριολεκτικῶς ἀφέλειαν, νὰ ζητοῦμε ὀροθετικὴν γραμμὴν μεταξὺ δύο ἐννοιῶν, ποὺ ἢ κάθε μιὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ νοηθῆ παρὰ ὡς ἄρνησις τῆς ἄλλης, καὶ ἀκόμη μεγαλυτέραν ἀφέλειαν νὰ ζητοῦμε τὴν διάσπασιν τοῦ διαρχικοῦ γνωσιολογικοῦ πυρῆνος καὶ τὴν ἀπόρριψιν τοῦ ἐνὸς ἡμίσεος, οἰκειοποιούμενοι ἀφελῶς τὸ ἕτερον ἡμισυ π. χ. ἀποδεχόμενοι ἀφελῶς μόνον τὸ θετικόν (αἰτιότητα) ἢ μόνον τὸ ἀρνητικόν (ἐλευθέραν βούλησιν).

Ὡς τόσον ἡ ἀφέλεια αὕτη ἀποτελεῖ κανόνα, ἀφοῦ οἱ ἀνθρωποὶ ὁλοένα ὁμιλοῦμεν ὡσὰν ὅλα καὶ τὰ μικρὰ καὶ μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα νὰ ἦσαν ἀναπόφευκτα, καὶ ἄλλοτε ἀντιθέτως, ὡσὰν ὅλα, ἰδίως τὰ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς (τὰ γεγονότα τῆς λεγομένης πολιτιστικῆς δημιουργίας), ὡσὰν ὅλα νὰ ἦσαν κάτω ἀπὸ μίαν ἀνθρωπίνην δημιουργικὴν ἰκανότητα ἀπεριόριστον, ἀρνούμενοι ἔστω καὶ στιγμιαίως τὴν ἀρχὴν τῆς αἰτιότητος, καὶ μετακαλοῦντες μετὰ μίαν στιγμὴν τὴν ἰδίαν αὐτὴν ἀρχὴν καὶ οὔτω καθ' ἐξῆς, εἰς μίαν ἀτελείωτον ἐναλλαγὴν ἀντιφάσεων.

Ἐπανερχόμενοι ὁμως καὶ πάλιν εἰς τὰ ἴδια, ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἡ λεγομένη θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ δὲν εἶναι κἰν θεωρία, πού νὰ κλείνη μέσα της τὸ στοιχεῖον τῆς ἀμφιβολίας, ὅπως κάθε θεωρία.

Ἡ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ εἶναι ἓνα ἀδιαφιλονίκητον φυσικὸν γεγονὸς, πού ἀπορρέει μὲ μιὰ πανανθρώπινη λογικὴ ἀναγκαιότητα, ὅπως ἀκριβῶς δὲν εἶναι θεωρία, ἀλλ' ἀναπόφευκτος λογικὴ ἀναγκαιότης, μιὰ οἰαδήποτε μαθηματικὴ ἀλήθεια, ἡ πρόσθεσις ἢ ὁ πολλαπλασιασμός. Ὅπως τὸ $2+5=7$ δὲν λογίζεται θεωρία ἀλλὰ πανανθρώπινη αὐτοβεβαία ἀλήθεια, ἔτσι καὶ ἡ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ, δὲν ἀποτελεῖ δοξασίαν προσωπικῆν ἢ σχολικῆν (μιᾶς δηλ. σχολῆς), δὲν εἶναι κάτι πού θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ ἀντικείμενον συζητήσεων καὶ ἀμφισβητήσεων, ἀλλ' ἔχει τόσον κύρος, ὅσον καὶ τὸ $2+2=4$. Δὲν εἶναι ἓνα τεχνητὸν κατασκευάσμα, μιὰ βεβιασμένη καὶ εὐθραστος σύνθεσις, ἀλλὰ μιὰ ἀναπόφευκτος φυσικὴ ἀκολουθία, πού ἔχει ὡς ἀφετηρίαν, δύο φυσικὲς πραγματικότητες ὀλοφάνερες καὶ αὐτοβέβαιες δι' ὅλα τὰ νοοῦντα ὄντα: 1) τὴν ἔμφυτον τάσιν τοῦ ἀτόμου πρὸς ὠφελιμότητα καὶ 2) τὸ ἐπίσης φυσικὸν γεγονὸς τῆς ὀμαδικῆς ὑπάρξεως. Ἀλλὰ μέσα εἰς τὴν ἔμφυτον τάσιν τοῦ ἀτόμου διὰ τὴν μείζονα ὠφελιμότητα, μέσα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ σκοποῦ, πού τὸ ἀτομον ἀποδέχεται καὶ ἀναλαμβάνει, κρύπτεται καὶ ἡ ἀντιφατικὴ ἔννοια τῆς μὴ ἀναγκαιότητος.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι τὸ γνωστικὸν μας ὄργανον ἐξ αὐτῆς τῆς ἀντιφατικῆς του φύσεως, δύναται νὰ θέσῃ ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὰ πάντα, συνεπῶς καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ εὐδαιμονισμοῦ. Ἀπὸ τοὺς δύο δρόμους πού εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ ἀκολουθήσῃ διὰ νὰ γνωρίσῃ τὸν κόσμον, τὸν δρόμον τῆς αἰτιότητος καὶ τὸν δρόμον τοῦ αὐτεξουσίου, ὁ ἓνας εἶναι πάντοτε ἄρνησις τοῦ ἄλλου (θετικὸς καὶ ἀρνητικὸς ὀρθολογισμός).

Ἐὰν τὸ $2+2=4$ ἴσταται ὀλοφάνερον καὶ ἀληθινὸν εἰς τὸν ἓνα δρόμον ἀμφισβητεῖται καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὸν ἄλλον.

Αὐτὸ ἀκριβῶς γίνεται καὶ μὲ ὀποιαδήποτε ἄλλη ἀλήθεια καὶ μὲ τὴ φυσικὴ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ.

Ἐτσι ὅπως εἶναι φτιασμένη ἡ ζωὴ, κάθε ζωντανὸ πλάσμα ἐπιδιώκει τὴ μεγαλυτέρα δυνατὴ ἡδονή, καὶ τὴ μικροτέρα δυνατὴ ὀδύνη. Δὲν ἤμπορεῖ, ἐπαναλαμβάνομεν, νὰ ὑπάρξῃ ἀμφισβήτησις. Ἡ ἱκανοποίησις ἢ ἡ μὴ ἱκανοποίησις τῶν διαφόρων ἀναγκῶν καὶ ἐπιθυμιῶν μας συνοδεύεται πάντοτε ἀπὸ ἓνα εὐάρεστον ἢ ἓνα δυσάρεστον συναίσθημα.

Διὰ νὰ ἐπιτύχω τὴ μεγαλυτέρα δυνατὴ ἡδονή, καὶ μεταφορικῶς τὴ μεγαλυτέρα δυνατὴ εὐδαιμονία, ἀφοῦ ἔτσι ἡ φύσις μου μὲ προστάζει, θὰ ζητήσω φυσικὰ νὰ βρῶ τὸν ἀσφαλέστερον δρόμον. Ἐὰν χρησιμοποιήσω τὴ συνειδητὴ συλλογιστικὴ μέθοδο, ἀ-

νακαλύπτω πῶς μόνο ὁ δρόμος τῆς λεγομένης «γενικῆς ὠφελιμότητος» τῆς παγκοσμίου εἰρηνεύσεως καὶ ἀγάπης, εἶναι ὁ πλέον σίγουρος. Στὰ ἴδια συμπεράσματα φθάνουν οἱ περισσότεροι μὲ μιά ἄλλη μέθοδο, τὴ λεγομένη ἔνορατική.

Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι δὲν ἔχουν ποτὲ ἀναλύσει τί εἶδους πράγμα εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ εἰρήνη, καὶ δὲν γνωρίζουν τὸν ἀκριβῆ ὄρισμό τῶν λέξεων αὐτῶν, οὔτε ἔχουν ἐξηγήσει συλλογιστικῶς, διατί ἡ ἀγάπη καὶ ἡ εἰρήνη μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων νὰ εἶναι ἡ μόνη ἀσφαλῆς ὁδὸς πρὸς τὴν ἀτομικὴν εὐδαιμονίαν ὅλων, ἂν καὶ τὸ δισισθάνονται ὡς ἀλήθεια.

Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι δὲν ἔχουν ἐμβαθύνει συλλογιστικῶς εἰς τὸ πῶς καὶ διατί π.χ., ἡ κλοπή, ὁ φόνος, ἡ ἀθέτησις ὑποσχέσεως, ἡ συκοφαντία νὰ θεωροῦνται ἀνήθικοι πράξεις. Οἱ περισσότεροι ἀποδέχονται τὴν ἀρετὴν ἐνστικτωδῶς, διὰ τῆς λεγομένης ἔνορατικῆς ὁδοῦ.

Ἐὰν δοκιμάσουμε νὰ ἀκολουθήσουμε τὴν συνειδητὴν συλλογιστικὴν ὁδὸν τῆς λογικῆς ἀναγκαιότητος, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἰδίαν ὁδὸν τοῦ εὐδαιμονισμοῦ, θὰ μᾶς ἀποκαλυφθῇ μεγαλοπρεπῆς ὁ εὐδαιμονιστικὸς μηχανισμὸς τῆς ἠθικῆς, διότι ἀποβαίνει ἀμέσως αὐτονόητον ὅτι ἔὰν π.χ. κάποιος φρονεῖ τὸν πλησίον διὰ νὰ τοῦ διαρπάσῃ τὴν περιουσίαν, ἄλλος τις θὰ φρονεῖ αὐτὸν διὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν, καὶ τρίτος ἐκεῖνον διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς· καὶ ὅτι χάος καὶ ἀναρχία θὰ ἐπακολουθήσουν, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν γενικὴν καὶ τὴν ἀτομικὴν δυστυχίαν. Αὕτῃ εἶναι ἡ μία, ἡ αἰτιοκρατικὴ πλευρὰ τοῦ εὐδαιμονισμοῦ.

Εἶναι ἐντεῦθεν φανερὸν ὅτι ἡ μεγαλυτέρα δυνατὴ ἀτομικὴ εὐδαιμονία, δύναται νὰ ἐξασφαλισθῇ, ἔὰν ὁ καθένας χωριστὰ καὶ ὅλοι μαζί, ὑπακούουν εἰς μίαν γενικὴν νομοθεσίαν διασφαλίζουσαν τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἁρμονικὴν διατήρησιν τοῦ συνόλου.

Ἡ λεγομένη ἔνορατικὴ ὁδός, ἡ διαίσθησις, τὴν ὁποίαν οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι ἀκολουθοῦμεν καὶ ὀδηγοῦμεθα εἰς τὰ ἴδια συμπεράσματα, δὲν διαφέρει στὴν οὐσία. Οἱ ἴδιοι ὡς ἄνω συλλογισμοί, ποὺ ὅταν εἶναι συνειδητοὶ λέγονται εὐδαιμονισμὸς ἢ ὠφελισμὸς, γίνονται κατὰ ἓνα λανθάνοντα μηχανισμό— εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα τοῦ νοητικοῦ μας (εἰς τὸ ὑποσυνείδητον), καὶ ἡμεῖς δὲν ἀντιλαμβανόμεθα παρὰ μόνον τὸ πόρισμα, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει εἰς τοὺς ἀριθμομνήμονας, οἱ ὅποιοι ἀντιλαμβάνονται τὸ πόρισμα μιᾶς πολυψηφίου μαθηματικῆς πράξεως, χωρὶς νὰ ἔχουν συνείδησιν τοῦ συνεκτικοῦ ὀρθολογιστικοῦ μηχανισμοῦ.

Αὕτῃ εἶναι ἡ λεγομένη ἔνορατικὴ γνῶσις, ἴδιον τῶν ἐναρξάντων, τῶν ἐκ φύσεως ἀγαθῶν.

Ἡ κοινωνικὴ, λοιπόν, ζωὴ καὶ ἡ ἐνότης τοῦ μέρους ἢ τοῦ ὅλου, ἐνὸς μέρους μικροῦ ἢ μεγάλου, μιᾶς ομάδος μικρᾶς ἢ με-

γάλης, διασφαλίζεται διὰ μιᾶς νομοθεσίας, ἥτις ἀναπηδᾷ μόνη τῆς, ἐκ φύσεως ὡς ἀνάγκη, διὰ τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν ἀτομικὴν εὐτυχίαν.

Ἄλλὰ καὶ ὁ εὐδαιμονισμός, ὡς ἐρμηνευτικὴ ὁδὸς ὅλων τῶν ἠθικῶν καὶ αἰσθητικῶν ἀξιῶν, δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀντιφάσεων, ἀφοῦ ἢ ἀντίφασις τῆς ἀναγκαιότητος, καὶ τῆς μὴ ἀναγκαιότητος θεμελιώνει ὁλόκληρον τὴν γνωσιολογίαν.

Κατὰ τὴν εὐδαιμονιστικὴν θεωρίαν ὡς κριτήριον τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν λαμβάνεται ἄλλοτε ἢ ἀρχὴ τῆς γενικῆς καὶ ἄλλοτε ἢ ἀρχὴ τῆς ὁμαδικῆς ὠφελιμότητος.

Ὅταν δηλ. δὲν εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων δυνατόν, νὰ ὀρισθῇ ὡς ἠθικὸν ὅ,τι ὠφελεῖ συγχρόνως καὶ τὸ ἄτομον καὶ τὸ σύνολον ὀρίζεται ὡς ἠθικὸν ὅ,τι ὠφελεῖ τὸ ἄτομον καὶ συγχρόνως μίαν μικρὰν ἢ μεγάλην ὁμάδα. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, ἢ ἠθικὴ νομοθεσία ἀντιθέτει τὰ συμφέροντα τῆς μιᾶς ὁμάδος πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς ἄλλης καὶ καταντᾷ νὰ θεωρῇ σιωπηρῶς ὡς ἠθικὸν τὸν ἐξοντωτικὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν ὁμάδων.

Ἄλλ' ἢ μεγαλυτέρα δυνατὴ ἀτομικὴ εὐτυχία δὲν δύναται νὰ ἐξασφαλισθῇ παρὰ μόνον διὰ τῆς συνενώσεως τῶν ὁμάδων, εἰς μίαν ὑπερομαδικήν, ὑπερεθνικὴν κοινωνίαν, ἐφ' ὅσον βεβαίως αὐτὸ εἶναι δυνατόν. Ἐπειδὴ δὲ ἀκριβῶς λείπει ἢ μαγικὴ μαγική κέττα μὲ τὴν ὁποίαν τὸ ὄνειρον αὐτὸ εἶναι ἢ ἢμποροῦσε νὰ γίνῃ αὐτοστιγμὴ πραγματικότης, ἐξ ἀνάγκης ἢ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ ἀποδέχεται τὴν διπρόσωπον ἀρχὴν τῆς ὁμαδικῆς ὠφελιμότητος, ὡς προσωρινὴν διέξοδον, ὡς τὸ μὴ χειρὸν μεταξὺ δύο κακῶν, (τὴν ἀποδέχεται ἐξ ἀνάγκης, μὲ πικρίαν, ὡς παροῦσαν κατὰστάσιν), ἐνῶ συγχρόνως εὐχεται καὶ προβλέπει διὰ τὸ ἀπώτερον μέλλον τὴν κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον ἐπικρότησιν τῆς τρίτης ἀρχῆς (τῆς γενικῆς ὠφελιμότητος) μὲ τὴν δημιουργίαν μιᾶς πανανθρώπινης συμπολιτείας.

Ἡ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ, ὅταν βρίσκη ἐμπόδια πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς γενικῆς ὠφελιμότητος, λοξοδρομεῖ πρὸς τὴν ὀλιγώτερον εὐθειαν ὁδὸν τῆς ὁμαδικῆς ὠφελιμότητος καὶ ἔρχεται ἐξ ἀνάγκης εἰς συμβιβασμὸν μὲ τὴν ἐπίφοβον αὐτὴν ἀρχήν. Διὰ νὰ μὴν ἀφήσῃ τὸ ἄτομον μόνον ἐκτεθειμένον καὶ ἀνυπεράσπιστον, τὸ ὁργανώνει ἀμέσως εἰς ὁμάδας μικρὰς ἢ μεγάλας καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν εἰς ὁμάδας ὁργάνωσιν προκύπτει ὁ «καλύτερος τῶν δυνατῶν κόσμων», ἀφοῦ ἢ παγκοσμία ἔνωσις παραμένει μὲν πάντοτε ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ προβλήματος, ἀντικείμενον ἀτομικῶν καὶ συλλογικῶν ἐπιδιώξεων, ἀλλ' ὅπωςδήποτε εὐχὴ καὶ ὄραμα δι' ἓνα ἀπώτερον μέλλον.

Ὁ εὐδαιμονισμός, μὲ ἀφετηρίαν τὴν πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ἔμφυτον ροπὴν, ἀναγνωρίζει διὰ τὴν σήμερον ὡς ἀναγκαῖον κα-

κόν, ὡς κατὰ περίστασιν ἠθικόν, τὸν διαχωρισμὸν τοῦ συνόλου εἰς ἀνεξαρτήτους ομάδας μικρὰς ἢ μεγάλας, καὶ ἴσως διὰ πάσης αἰωνιότητος θὰ ἀποδέχεται ὡς φυσικὴν καὶ ἀναπόφευκτον τὴν ὑπαρξίν διευθυνομένων ομάδων (τύπου οἰκογενειακοῦ - συλλογικοῦ - συντεχνιακοῦ, — σωματειακοῦ, κλπ. κλπ.) καὶ θὰ εὐλογῆ. ἴσως διὰ παντὸς χρόνου τὸν συντονισμὸν τῶν ἀντικρουομένων συμφερόντων αὐτῶν, προσβλέποντας ὅμως πάντοτε καὶ τείνοντας νὰ φθάσῃ τὴν ἀσύλληπτον καὶ ὑπερβατικὴν ἰδέαν τῆς πλήρους ἐνότητος ἀτόμων καὶ ομάδων.

Καὶ ὁ Κάντ, ὁ ὁποῖος μετὰ φανατισμοῦ ὑπεστήριξε τὴν συνύπαρξιν τοῦ ἐλευθέρου καὶ ἀνελευθέρου τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως, εὐρέθη ὑποχρεωμένος νὰ μεταθέσῃ εἰς ἓνα ἀπώτερον μέλλον τὴν ἠθικὴν τελείωσιν τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ ὠραῖον αὐτὸ ὄραμα τοῦ παγκοσμίου ὀργανισμοῦ, τῆς παγκοσμίου συναδελφώσεως, ὅταν ποτὲ γίνῃ πραγματικότης θὰ βασίζεται ἐπὶ μιᾶς ἐνιαίας διοικήσεως, ἐπὶ μιᾶς κατὰ συνθήκην πλειοψηφίας, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἐπὶ μιᾶς διαθεσίμου δυνάμεως καὶ ἱκανῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας διὰ τὴν ὑποχρεωτικὴν συμμόρφωσιν τῶν κατὰ τόπους ομάδων πρὸς τὴν κεντρικὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν.

Ἄνευ τοῦ γενικοῦ ἀφοπλισμοῦ εἶναι ματαίαια, προφανῶς καὶ εἰκονικὴ οἰαδήποτε συνένωσις τῶν ομάδων.

Διὰ νὰ κρίνωμεν τὴν ὀρθότητα μιᾶς ἀποφάσεως δὲν ὑπάρχουν φυσικὰ μέτρα. Ἡ κάθε μιὰ ὁμάς θὰ ἠδύνατο νὰ διεκδικῆ ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν ὀρθότητα, καὶ διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὰς ἐριδίας καὶ τὰς συγκρούσεις, δὲν ὑπάρχει ἄλλη διέξοδος ἴσως ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποδεχώμεθα τὰς ἀποφάσεις τῆς πλειοψηφίας—ἐν ἀνάγκῃ ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς ἀστυνομικῆς δυνάμεως τοῦ ἐνιαίου ὀργανισμοῦ τοῦ συνόλου. Αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ ἐφαρμόζεται εἰς τὰς μικρὰς κοινωνίας, ὅπου ὅλα τὰ μέλη ὑπακούουν ὑποχρεωτικῶς εἰς τὴν διοικητικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, τῆς ὁποίας αἱ ἀποφάσεις ἂν καὶ ὄχι πάντοτε ἀλάθητοι, ὀφείλουν νὰ γίνονται ἀδιαμαρτυρητῶς δεκταὶ ὑφ' ὄλων. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη ὑπάρχουσα ὁδὸς ποὺ δύναται νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς μίαν σχετικὴν, εἰς τὴν μόνην ὑπάρχουσαν κατὰ συνθήκην ἀλήθειαν.

Τί ἄλλο ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ, ὅταν καὶ αὐτὸ τὸ λεγόμενον πλειοψηφικὸν σύστημα εἶναι μόνον κατ' εὐφημισμὸν (κατὰ τύπους) πλειοψηφικὸν καὶ στὴν οὐσίαν μειοψηφικὸν μιᾶς μικρᾶς ὁμάδος κυβερνώντων, οἵτινες ἐν λευκῷ διαχειρίζονται ὅλα τὰ θέματα τῆς ἡμερησίας διατάξεως ἀφοῦ εἶναι πρακτικῶς ἀδύνατον νὰ καλῆται τὸ σύνολον νὰ ἐκφέρῃ τὴν γνώμην του ἐπὶ τῶν ἀπειροπληθῶν ζητημάτων;

Ἄλλ' εἴτε μὲ τὸ πλειοψηφικὸν σύστημα εἴτε μὲ τὸ μειοψηφικόν, αἱ δύο ἀντιφατικαὶ ἔννοιαι τῆς ἀναγκαιότητος καὶ μὴ ἀναγ-

καιότητα τοῦ πεπρωμένου καὶ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τῶν ἀνθρώπων, συμπλέκονται εἰς μίαν ἀδιαχώριστον συναρμογὴν καὶ διαμορφώνουν τὴν αἰωνίαν ἐξέλιξιν. Δὲν γνωρίζομεν τί ἀπὸ τὰ δύο εἶναι; Πεπρωμένον ἢ ἐλευθέρα βούλησις κάθε τί ποῦ ἤμπορεῖ νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς πλειοψηφικῆς ἢ τῆς μειοψηφικῆς ὁδοῦ;

Ἐπανερχόμενοι ὅμως καὶ πάλιν εἰς τὰ ἴδια ἐπαναλαμβάνομεν ἐπεξηγηματικῶς ὅτι ἡ ἔννοια τῆς λεγομένης ὁμαδικῆς ὠφελιμότητος εἶναι μία ἔννοια διπρόσωπος, ἐπαμφοτερίζουσα μεταξὺ τῆς ἐννοίας τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς ἐννοίας τῆς γενικῆς ὠφελιμότητος. Μὲ ἄλλα λόγια ὁμαδικὴ ὠφελιμότης ἴσον ἄλλοτε ἀτομικὴ καὶ ἄλλοτε γενικὴ ὠφελιμότης.

Ἡ ἀρχικὴ ὄψις καὶ ἡ ροπὴ τῶν ἀτόμων διὰ τὴν μεγαλύτεραν δυνατὴν εὐδαιμονίαν, ποὺ διαφαίνεται μέσα εἰς τὴν ἀντίθεσιν τῆς «ἡδονῆς - ὀδύνης», αὐτὴ ἡ ἀντίθεσις, ποὺ ἐμφυχώνει καίθε ἐκδήλωσιν ζωῆς καὶ θέτει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν σκοπὸν τῆς μικροτέρας δυνατῆς ὀδύνης ὡς τέλος τῶν προσπαθειῶν του, ἡ ἀρχικὴ αὐτὴ ὄψις δύναται, οὕτως εἰπεῖν, νὰ τερματίσῃ, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐπιτυχίαν, ἐφ' ὅσον τεθῇ κάτω ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς γενικῆς ὠφελιμότητος. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ θὰ ἔπρεπε νὰ διέπῃ πάντοτε τὴν σύνταξιν τοῦ ἠθικοῦ κώδικος. Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ἠθικῆς νομοθεσίας χρησιμοποιοῦν, ὅταν ἡ ἀρχὴ τῆς γενικῆς ὠφελιμότητος (κακῇ τῇ μοίρᾳ!) δὲν εἶναι προσιτὴ, ἀντ' αὐτῆς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμαδικῆς ὠφελιμότητος. Ὁ ἠθικὸς νόμος, ὅταν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμπεριλάβῃ τὸ σύνολον, υἱοθετεῖ ἐξ ἀνάγκης τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμαδικῆς ὠφελιμότητος, συμβιβάζεται μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ομάδος, διὰ νὰ περιφρουρήσῃ τὸ ἀτομον, τὸ ὁποῖον θὰ ἔμενεν ἀλλέως ἐκτεθειμένον, μόνον καὶ ἀνυπεράσπιστον εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν ὁμοίων του.

Ὁ ἠθικὸς νόμος ἀποβλέπει νὰ συμπεριλάβῃ τὸ σύνολον, ἀλλ' ὁ ἐναγκαλισμὸς τοῦ συνόλου ἀτυχῶς δὲν εἶναι ὅποτεδήποτε ἀνθρωπίνως δυνατός.

Ἐξ ἀνάγκης ὁ ἠθικὸς νόμος ἀγκαλιάζει πολλάκις μόνον τὴν ομάδα καὶ ὄχι τὸ σύνολον, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἐρμαφρόδιτος ἔννοια τῆς ομάδος παίζει πάντα ἓνα διπρόσωπο παιγνίδι—καὶ ἀτομικὸ καὶ καθολικὸ—ὑποκαθιστῶσα πότε τὸ ἀτομον, πότε τὸ σύνολον.

Πῶς καὶ διατί αὐτὸς ὁ ἐναγκαλισμὸς τοῦ συνόλου νὰ μὴν εἶναι σήμερον ἀνθρωπίνως δυνατός; Πῶς καὶ διατί νὰ μὴν ἀποτελῇ πραγματικότητα διὰ τὴν ἐποχὴν μας; Πῶς θὰ φηιάσωμεν ἐκεῖ διὰ τῆς ἐλευθέρας μας θελήσεως ἢ συρόμενοι ὑπὸ τῆς ἀκατανικήτου δυνάμεως τοῦ πεπρωμένου;

Ὅπως καὶ νὰ τὸ φέρουμε, δὲν ἠμποροῦμε νὰ ξεφύγομε ἀπὸ τὴν ἀντίφασιν καὶ ἐνῶ ἀδυνατοῦμε νὰ ἀρνηθοῦμε τὴν ἐλευθέραν

μας βούλησι διαισθανόμεθα πὼς τὸ πεπωμένον εἶναι κάτι μεγαλύτερο.

Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ἡ ἀτομικὴ ὠφελιμότης, ἡ μεγαλυτέρα δυνατὴ ἀτομικὴ εὐδαιμονία, ὀφείλουν νὰ ἀναζητηθοῦν μέσα στὴν πανανθρώπινη ἰδέα. Κάθε ἄλλη ὁδὸς εἶναι ἀπατηλή.

Ἡ μεγάλη καὶ θεάρεστος αὕτὴ ἰδέα τῆς παγκοσμιότητος—τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως—θὰ βασιλεύσῃ (κατὰ τινὰ τρόπον) ἀφεύκτως μὲ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἀδιαφόρως ἂν σήμερον εἴη ἀνάγκη, διότι δὲν εἶναι προσιτὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, παραμερίζεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπὸ ἄλλας θεωρίας, αἵτινες μὲ ἔμβλημα τὴν ἠθικὴν ἀντιθέτουσι τὸ ἓνα ἄτομον ἐναντίον τοῦ ἄλλου καὶ τὴν μίαν ὁμάδα ἐναντίον τῆς ἄλλης.

Ἄλλὰ κατὰ πόσον αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς καὶ κατὰ πόσον ὄχι; Ἐδῶ πάλιν ἀνακύπτει τὸ πρόβλημα τοῦ αὐτεξουσίου.

Ὅπως βλέπετε περιδινούμεθα μέσα εἰς τὴν ἀντίφασιν ἀπὸ τὴν μιὰ ἔννοια στὴν ἄλλη χωρὶς τελειωμό.

Ὅταν ὁ εἰς ἐπιτίθεται ἐναντίον τοῦ ἄλλου ἢ καὶ ἀπλῶς προετοιμάζεται νὰ ἐπιτεθῇ ἢ νὰ ἀμυνθῇ ἐγκαθιδρύεται ἓνας πόλεμος, ἓνας ἀμείλικτος καὶ ἄνευ τέλους ἀνταγωνισμός, μεταξὺ τῶν ἀτόμων ἢ τῶν ὁμάδων.

Ὅταν μία ὁμάς ἢ ἓν μεμονωμένον ἄτομον ἐξαντλῆται εἰς προετοιμασίας, ἔστω καθαρῶς ἀμυντικᾶς, τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς ἐξ ἀνάγκης θὰ γίνεταί καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας ὁμάδας ἢ τὰ ἄλλα μεμονωμένα ἄτομα. Ἀποτέλεσμα τοῦ προοδευτικοῦ αὐτοῦ ἀνταγωνισμοῦ θὰ εἶναι ἡ ὀλοσχερῆς ἐξάντλησις τῶν ὁμάδων καὶ τῶν ἀτόμων, ἢ τελικὴ σύγκρουσις καὶ ὁ ἀφανισμὸς τοῦ παντός.

Τὸ «εἰρήνη ἡμῖν» καὶ τὸ «ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» προϋποθέτει κατάργησιν τῶν αὐτοτελῶν ὁμάδων, καὶ ἐναγκαλισμὸν ἀτόμων καὶ ὁμάδων εἰς μίαν πανανθρώπινη ἔνωσιν.

Ἄλλὰ πῶς γίνεται αὐτό; Ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς; Εἶναι τρόπον τινὰ στὸ χέρι μας; Πάντοτε μπροστὰ στὸ ἴδιο πρόβλημα.

Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι, οὕτως ἢ ἄλλως, δεχόμεθα καὶ ἐλευθέραν βούλησιν καὶ εἰμαρμένον, ἢ ἀποδοχὴ αὕτὴ εἶναι πάντοτε βεβιασμένη, τὸ δὲ πρόβλημα τοῦ συμβιβασμοῦ, τῶν δύο αὐτῶν ἀντιφρατικῶν ἀπόψεων παραμένει καὶ θὰ παραμείνῃ ἄλυτον.

Ἡ ὀροθετικὴ γραμμὴ, τὴν ὁποίαν συνήθως ἀποδεχόμεθα ὡς διαχωρίζουσιν τὰ σύνορα τῆς ἀνθρωπίνης εὐθύνης, πέραν τῶν ὁποίων ἀναγνωρίζομεν τὴν δύναμιν τοῦ πεπωμένου (Ντετερμινισμός), ἡ ὀροθετικὴ αὕτὴ γραμμὴ τίθεται αὐθαιρέτως, εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, καὶ ὑπόκειται ἀναλόγως μὲ τὴν ἐποχὴν, καὶ τὴν ἀκολουθουμένην κοσμοθεωρίαν εἰς συνεχεῖς μετακινήσεις.

Μέχρι ποίου σημείου ἡ πανανθρώπινη ἔνωσις εἶναι ζήτημα ἐλευθέρως βουλήσεως τῶν ἀνθρώπων, ἢ ἀντιθέτως προκαθορισμένη αἰτιοκρατικῶς διὰ τὸ ἐγγὺς ἢ τὸ ἀπώτερον μέλλον; Αὐταὶ

αἱ δύο βασικαὶ καὶ οὐσιώδεις ἔννοιαι, εἶναι μὲν πάντοτε συνεξηρητημένοι, ἀλλὰ καὶ ξέναι καὶ ἀντιφατικαὶ ἢ μία πρὸς τὴν ἄλλην.

Ἡ ὠφελιμιστικὴ θεωρία δὲν εἶναι, ἐπαναλαμβάνομεν, ἓνα ἰδιωτικόν, ἢ τεχνητὸν κατασκεύασμα, δὲν εἶναι ἰδιοκτησία, ἀλλ' ἀποκάλυψις τῶν ὑπαρχουσῶν σχέσεων αὐστηρᾶς ἀναγκαιότητος, μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τῆς φυσικῆς ροπῆς παντὸς ζῶντος πλάσματος πρὸς ὠφελιμότητα (ἣτις ροπὴ ἀκατανικήτως, μὲ ἀναγκαιότητα ἀναπόφευκτον, ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἀντίθεσιν «ἡδονῆς καὶ πόνου» ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔχει οἰκοδομηθῆ ἢ ζωῆ), καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ ἐπίσης φυσικοῦ γεγονότος τῆς «ὀμαδικότητος», τοῦ πλήθους τῶν ὁμοειδῶν ὑπάρξεων.

Αὕτῃ ἢ ὑπάρχουσα κατ' ἀνάγκην σχέσις ἀποκαλυπτομένη ἀπὸ τὸ γνωστικόν μας ὄργανον ἔχει ὀνομασθῆ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ.

Ὁ εὐδαιμονισμὸς μᾶς ἀποκαλύπτει ἐν συνεχείᾳ ὅτι ἡ εὐδαιμονία εἶναι ἐξηρητημένη ἀπὸ τὴν «Γνώσιν». Ἄλλ' ἡ γνώσις ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀγάπην, τὴν ἀρετὴν καὶ ἐμμέσως εἰς τὴν εὐδαιμονίαν μετὰ τῶν ὁποίων ταυτίζεται. Ἔτσι τὸ πρόβλημα μετατίθεται ἀπὸ τῆ μιᾶ λέξι εἰς τὴν ἄλλην, ἀπὸ τῆ λέξι γνώσις εἰς τὰς λέξεις ἀγάπη καὶ ἀρετή.

Εἶναι φανερὸν ὅτι κατὰ τὸν εὐδαιμονισμὸν κάθε γνώσις ποὺ δὲν ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀρετὴν δὲν εἶναι γνώσις, δὲν εἶναι ἡ Ἀλήθεια ποὺ ζητοῦμε στὴ ζωῆ. Ἀλλὰ πάλιν διὰ μιᾶς ἀπλῆς μεταθέσεως δὲν σημαίνει ὅτι λύεται τὸ πρόβλημα τῆς Ἀλήθειας. Διότι μένει νὰ βροῦμε τί εἶναι ἀρετὴ καὶ τί εἶναι ἀγάπη, καὶ δὲν εἶναι τόσο εὐκόλο ὅσον φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως.

Ποῖος νὰ εἶναι ὁ ἀκριβὴς ὀρισμὸς τῆς «πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης» καὶ πῶς θὰ συμφωνήσωμεν ὅλοι ἐὰν ὑπάρχουν πολλαὶ διστάμεναι ἀπόψεις :

Πῶς νὰ γίνῃ, ὅταν μὲ τὸ ἴδιο ἀκριβῶς παράγγελμα ἐξυπακούεται ἄλλοτε ἢ ὀλίγη, ἢ πολλή, καὶ ἢ πάρα πολλή, (ἢ μέχρι αὐτοθυσίας), ἀγάπη—καὶ ἀκόμη ὅταν ἡ ἀγάπη αὕτῃ νοῆται ἄλλοτε ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν πλησίον μιᾶς μικρᾶς ἢ μεγάλης ὀμάδος ἢ πρὸς τὸν πλησίον τοῦ σύμπαντος κόσμου;

Τὸ γνωστικόν μας ὄργανον εἶναι καὶ αὐτὸ ὅπως ὅλα τὰ ἄλλα ὄργανα τοῦ σώματος προωρισμένον νὰ ὑπηρετῇ τὸν ζῶντα ὀργανισμὸν εἰς τὴν προσπάθειάν του διὰ τὴν μικροτέραν δυνατὴν ὀδύνην ἢ τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν ὠφελιμότητα· ἔχει ὡς ἀποστολὴν νὰ ὑπηρετῇ τὸ ἄτομον εἰς τὸν ἀγῶνα του διὰ τὴν αὐτοσυντηρησίαν.

Εἶναι αὐτονόητον ἐντεῦθεν πῶς ἡ εὐδαιμονία εἶναι ἐξηρητημένη ἀπὸ τὴν γνώσιν.

Τὸ γνωστικὸν ὄργανον (διὰ τῆς γνώσεως) κατακτῶντας τὴν ἀλήθεια ἐξυπηρετεῖ τὸν ζῶντα ὄργανισμόν εἰς τὴν ἔφεσίν του διὰ τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν εὐτυχίαν.

Οὕτω πως, ἡ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ ἀναπηδᾷ καὶ γεννιέται μαζὶ μὲ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος, ὑποδεικνύουσα ὡς ἀσφαλεστέραν τὴν ὁδὸν ποὺ ὀδεύει διὰ μέσου τῆς παγκοσμίου κοινότητος, ἀδιάφορον ἂν ἡ ὁδὸς αὕτη εἶναι ἢ δὲν εἶναι προσιτή, ἀδιάφορον ἂν ὁ σκοπὸς αὐτὸς ἀποτελῇ πρὸς τὸ παρὸν οὐτοπίαν ἢ ἀντιθέτως εἶναι πραγματοποιήσιμος.

Ἡ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ οὐδόλως ὑποστηρίζει ὅτι «τὸ ἄτομον εἶναι ἐλεύθερον νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἡδονὴν διὰ παντὸς μέσου». Τοιούτου εἶδους συκοφανταί ἢ παρανοήσεις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σταθοῦν ἐπάνω στὴ βᾶσι ἀπὸ τὴν ὁποίαν ξεκινάει ὁ εὐδαιμονισμός.

Μὲ ἀφετηρίαν δύο φυσικὲς πραγματικότητες, τὴν ἀντίθεσιν «ἡδονῆς καὶ πόνου» καὶ «τὴν ὁμαδικὴν ζωὴν», διανοίγεται, κατὰ τὴν εὐδαιμονιστικὴν θεωρίαν, ἡ ὁδὸς ἠθικῆς καὶ ἐπάνω στὴν ἴδια βᾶσι διατυπώνονται ὅλαι αἱ περὶ ἠθικῆς ἔννοιαι κατὰ λόγον αἰτίου—ἀποτελέσματος.

Ἡ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ οὐδόλως ὑποστηρίζει ὅτι κριτήριον τῆς ἠθικῆς εἶναι ἡ ἀτομικὴ ὠφελιμότης, ὅπως ὁ καθένας ἢμπορεῖ νὰ τὴν ἐννοῇ, οὔτε ὅτι ἠθικὴ εἶναι κάθε πράξις δυναμένη νὰ αὐξήσῃ τὴν ποσότητα τῆς γενικῆς εὐτυχίας κατὰ τὴν α ἢ τὴν β προσωπικὴν ἀποψιν.

Εἶναι προφανὲς ὅτι αἱ ὡς ἄνω κατηγορίαι ὑπεστηρίχθησαν ὑπὸ πολλῶν εἰς βάρος τῆς θεωρίας τοῦ εὐδαιμονισμοῦ ἐκ παρεξηγήσεως.

Τὸ νὰ διαθέτῃ τις χρήματα προερχόμενα ἐκ κλοπῆς ἢ σωματεμπορίας εἰς ἓνα κοινωφελὲς ἔργον, οὐδόλως ἐγκρίνεται ὡς ἠθικὴ πράξις ὑπὸ τῆς θεωρίας τοῦ εὐδαιμονισμοῦ. Αἱ ἀπόψεις αὗται εἶναι προσωπικαί, ἐντελῶς αὐθαίρετοι, καὶ δύνανται νὰ καταχωρηθοῦν περισσότερο εἰς βάρος ὄχι τῆς εὐδαιμονιστικῆς, ἀλλὰ τῆς ὑπερβατικῆς ἠθικῆς, ἣτις προϋποθέτει τὸ αὐτεξούσιον ὡς ὑπερισχύουσαν ἀρχήν.

Ὁ εὐδαιμονισμὸς ξεκινάει πάντοτε ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν ὠφελιμότητα καὶ τὴν εἰσάγει εἰς τὸν δρόμο τῆς γενικῆς ὠφελιμότητος διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἠθικὴν. Ἐὰν κριτήριον τῆς ἠθικῆς, ἔαν ὡς μέτρον διὰ νὰ μετρήσῃ τὴν ἠθικὴν ἀξίαν μιᾶς πράξεως, λαμβάνῃ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀτομικῆς ὠφελιμότητος, οὐδόλως σημαίνει ὅτι ὁ καθένας ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διατυπώνῃ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν μὲ ἓνα δικό του τρόπο.

Εἶναι ὑποχρεωτικόν, κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ εὐδαιμονισμοῦ, (εἶναι ὑποχρεωτικόν ἀπὸ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος ἢ νόμον τῆς ἀνάγκης) ἡ ἀρχὴ τῆς μεγαλυτέρας δυνατῆς ἀτομικῆς ὠφελιμότη-

τος νὰ ἑναρμονίζεται μὲ τὰ συμφέροντα τῆς κοινότητος, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἡμεῖς ὡς ἄτομα ἀνήκομεν.

Ὁ Εὐδαιμονισμὸς ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀτομικὴ ὠφελιμότης δὲν κατοχυρώνεται, δὲν ἐξασφαλίζεται, παρὰ μόνον εἰάν τεθῆ κατὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς γενικῆς ὠφελιμότητος, ἀδιάφορον ἂν αὕτη, ἡ λεγομένη ἀρχὴ τῆς γενικῆς ὠφελιμότητος, εἶναι ὅσον καὶ ἡ Ἀλήθεια δύσκολον νὰ ὁρισθῆ τί ἀκριβῶς εἶναι.

Ὁ Εὐδαιμονισμὸς ὑποδεικνύει ὅτι ἡ ἠθικὴ εἶναι περισσό-
τερον ἐπιστήμη καὶ ὀλιγώτερον μεταφυσικὴ, περισσότερον αἰτιό-
της καὶ ὀλιγώτερον αὐτεξούσιον, ἐνῶ κάθε ἄλλη ἀντίθετος «ὑπερ-
βατικὴ» ἀποψις ἀποδέχεται τὴν ἠθικὴν περισσότερον ὡς μετα-
φυσικὴν καὶ ὀλιγώτερον ὡς ἐπιστήμην, περισσότερον ὡς ἀπροσ-
διοριστίαν καὶ ὀλιγώτερον ὡς αἰτιότητα.

Ἡ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ δὲν εἶναι κἀν θεωρία, οὔτε αἴρεσις μιᾶς μόνης φανατικῆς παρατάξεως, ἀλλὰ διαπίστωσις ἑνὸς ὀλοφάνερα φυσικοῦ γεγονότος· εἶναι προῖον τοῦ νόμου τῆς ἀνάγκης, κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτῆς μέρος, καὶ δὲν δύναται νὰ τεθῆ ὑπὸ ἀμφισβήτησιν, ὅσον δὲν ἀμφισβητεῖται καὶ ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος, ὅσον δὲν ἀμφισβητεῖται ἡ ὑπαρξις τῶν ἀριθμη-
τικῶν σχέσεων καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου.

Ἡ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ ὑποδεικνύει, λοιπόν, ἀπλῶς μίαν ὑπάρχουσαν φυσικὴν πραγματικότητα: τὴν ἔμφυτον τάσιν τοῦ ἀτόμου πρὸς ὠφελιμότητα. Πῶς θὰ ἐπιτύχη τὸ ἄτομον εἰς τὴν φυσικὴν του αὐτὴν παρόρμησιν πρὸς ὠφελιμότητα, ὅταν ἔχη μπροστά του πολλοὺς δρόμους, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον ὁ ἕνας δὲν εἶναι ἀπατηλός; Αὐτὸς ἀκριβῶς ποὺ λέγεται δρόμος ἠθικῆς ἢ δρόμος Ἀρετῆς.

Τὸ ζήτημα, λοιπόν, εἶναι νὰ βρῆ ὁ ἄνθρωπος ποῖος ἀπὸ ὅλους τοὺς ὑπάρχοντας δρόμους εἶναι ὁ δρόμος ἠθικῆς καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἴτε ἐθελουσίως, εἴτε ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ νόμου καὶ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας.

Ὁ δρόμος αὐτός, ἐπαναλαμβάνομεν, δὲν θὰ ὑπῆρχε, δὲν θὰ ἐχρειάζετο, ἂν ἔλιπεν ἡ κοινότης — ἡ ὁμαδικὴ ζωὴ — τὸ πλῆθος. Ἡ λεγομένη ἐννοια τοῦ ἠθικοῦ χρέους καὶ τῆς ἀρετῆς, ὅλαι ἐν γένει αἱ ἠθικαὶ ἀξίαι θὰ ἔλιπον καθ' ὀλοκληρίαν, ἂν ἔλιπε τὸ πλῆθος τῶν ὁμοειδῶν ὑπάρξεων. Δὲν θὰ ὑπῆρχον παρὰ μόνον αἱ φυσικαὶ ἀπαιτήσεις τοῦ ἀτόμου, αἵτινες καὶ θὰ εὕρισκον ἐλευ-
θέρως ἱκανοποίησιν ἄνευ οὐδενὸς ἠθικοῦ περιορισμοῦ.

Ἀλλὰ τὸ πλῆθος, ἡ κοινότης, ἐμποδίζει τὸ ἄτομον νὰ ζητήσῃ τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν εὐτυχίαν του ἐλευθέρως καὶ καθ' οἷον-
δήποτε τρόπον καὶ ὑποδεικνύει ἕνα ἰδιαίτερον δρόμο, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς θέσιν νὰ προστατεύσῃ συγχρόνως καὶ τὸ ἄτομον καὶ τὴν κοινότητα.

Ἔτσι γεννιέται, κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ εὐδαιμονισμοῦ, ἡ ἠθι-

κή, ὡς τὸ μόνον ἀσφαλὲς μέσον, ὡς ἕνας δρόμος σίγουρος διὰ τὸν καθένα χωριστὰ καὶ δι' ὅλους μαζί, πάλιν διὰ τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν ἀτομικὴν ὠφελιμότητα.

Κριτήριον, λοιπόν, ἢ μέτρον τῆς ἠθικῆς εἶναι τὸ μέτρον πού λαμβάνει ὑπ' ὄψιν του, ὅταν μετράῃ τὴν ἀτομικὴν ὠφελιμότητα, τὸ ἐπίσης φυσικὸν γεγονὸς τῆς ὑπάρξεως τοῦ πλήθους, τῆς κοινότητος.

Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι ἡ ἠθικὴ ὑπάρχει μέσα εἰς τὴν φύσιν ὡς ἕνας ἀσφαλὲς ὁδηγὸς καὶ ἀποκαλύπτεται ἀπλῶς ἀπὸ τὸ γνωστικὸν μας ὄργανον.

Ἡ λεγομένη ἠθικὴ νομοθεσία δὲν κάνει τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ προστατεύῃ τὴν κοινότητα καὶ μαζί μὲ τὴν κοινότητα καὶ κάθε ἄτομον μέλος τῆς κοινότητος.

Ὅταν ἡ ἠθικὴ ὁδὸς ἀπὸ μέσον μεταπέσῃ εἰς σκοπὸν, τότε φθάνει εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐξελίξεώς της.

Ὁ εὐδαιμονισμὸς, ὡς ἐρμηνευτικὴ θεωρία τοῦ προβλήματος τῆς ἠθικῆς καὶ ἐν γένει ὅλων τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, οὐδόλως ἀπορρίπτει τὸ αὐτεξούσιον. Δὲν εἶναι δυνατόν οὐδὲ νὰ διανοηθῇ τις τὴν ἀποδοχὴν μόνον τοῦ ἑνὸς καὶ τὴν ἀπόρριψιν τοῦ ἄλλου ἡμίσεος τῆς διαρχικῆς βάσεως πού θεμελιώνει ὅλη τὴ Γνωσιολογία, (τῆς θετικο-ἀρνητικῆς βάσεως ἑτεραρχίας—αὐταρχίας), χωρὶς κίνδυνον γελοιοποιήσεως.

Ἀπὸ ἐκεῖ, ἀπὸ τὸν διαρχικὸν πυρῆνα, ἀρχίζει καὶ ὁ εὐδαιμονισμὸς.

Πῶς θὰ φθάσουμε εἰς τὸν προβαλλόμενον σκοπὸν; Ἐνα μέσον ἀσφαλὲς ὑπάρχει ἐκ φύσεως καὶ ἡμεῖς ἀπλῶς τὸ ἀποκαλύπτουμε καὶ τὸ ἀναγνωρίζουμε.

Μόνον ἕνας δρόμος ὁδηγεῖ μετ' ἀσφαλείας πρὸς τὰ ἐκεῖ.

Ὁ δρόμος αὐτὸς ἦτο δυνατόν νὰ πάρῃ ἕνα ὁποιοδήποτε ὄνομα — ἔτυχε νὰ ὀνομασθῇ ὁδὸς ἠθικῆς: Εἶναι ἡ ὁδὸς πού θέτει τὸ ἄτομο κάτω ἀπὸ ἕνα σύνολον καὶ ἀπαγορεύει οἴανδήποτε ἀντίθεσίν του πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ συνόλου.

Ξέρουμε, λοιπόν, ὅτι ἡ ὁδὸς ἠθικῆς δύναται νὰ ὁδηγήσῃ τὸν ὁποιονδήποτε ξένο διαβάτη πρὸς τὸν πρῶτον σκοπὸν, πρὸς τὸ πολυπόθητον τέρμα, πρὸς τὴν παραδείσιον πόλιν τῆς μεγαλυτέρας δυνατῆς ἀτομικῆς εὐτυχίας.

Εἰς τὴν ἀφειτηρίαν συμβαίνει νὰ ὑπάρχουν πολλοὶ ἄλλοι δρόμοι, πολλαὶ εὐρεῖαι καὶ φαινομενικῶς ὠραῖαι, ἀλλὰ ψευδεῖς λεωφόροι, κατάμεστοι ἀπὸ ὠποροφόρα δένδρα μὲ δελεαστικοὺς καρπούς—ἀλλ' οἵτινες ὁδηγοῦν ὄχι εἰς τὸν σκοπὸν, εἰς τὴν παραδείσιον πόλιν—ἀλλ' εἰς τέλματα, μέσα εἰς τὰ ὅποια ἐμφωλεύει ἡ ὀδύνη καὶ ἡ δυστυχία.

Ἐνῶ, λοιπόν, ἡ ἠθικὴ εἶναι μέσον, εἶναι δρόμος, πού ὁδηγεῖ εἰς τὸν πρῶτον σκοπὸν, τὴν εὐδαιμονίαν, ἀπὸ μέσον πού

εἶναι, δύναται νὰ γίνῃ καὶ σκοπὸς (πλήρης σύμπτωσις μέσον καὶ σκοποῦ — ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίας). Εὐρισκόμενος κανεῖς τότε καθ' ὁδόν, βαδίζων τὴν ὁδὸν τῆς ἠθικῆς ἢ ἀρετῆς, ἔχει ἤδη ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ, διὰ τὸν ὁποῖον πορεύεται τὴν ὁδὸν αὐτήν, δηλονότι τοῦ σκοποῦ τῆς μείζονος δυνατῆς εὐδαιμονίας (ἀγιωσύνη).

Ὁ νοῦς δὲν εἶναι παρὰ τὸ ὄργανον ποὺ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ὀδηγητοῦ ὁδοῦ. Ἀλλὰ ὁ νοῦς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ γνῶσις. Χωρὶς αὐτὸ τὸ μέσον, τὴν γνῶσιν, ποὺ εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὴν ἀλήθεια, ἡ εὐδαιμονία μας κινδυνεύει.

Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι ἀπὸ τῆς εὐδαιμονιστικῆς πλευρᾶς ἡ ἀλήθεια ἢ ἡ γνῶσις, ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα, ὑπολαμβάνεται ὡς τὸ μοναδικὸν ὑπάρχον μέσον, ὡς ὁ μοναδικὸς ὑπάρχων δρόμος, ποὺ δύναται νὰ ὀδηγήσῃ ἀσφαλῶς κάθε ἄτομον — μέλος μιᾶς κοινότητος, πρὸς τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν ἀτομικὴν ὠφελιμότητα.

Καὶ τὸ μέσον αὐτὸ ὑποθετικῶς ταυτίζεται μὲ τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ἀρετήν.

Ἔτσι τὸ πρόβλημα ἀπὸ τὴν μία λέξι μετατίθεται εἰς τὴν ἄλλη, ἀπὸ τὴ λέξι «γνῶσις» εἰς τὴ λέξι «ἀρετή».

Κατὰ τὴν εὐδαιμονιστικὴν, λοιπόν, θεωρίαν ἡ γνῶσις, ἐφ' ὅσον μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ἀρετήν, εἶναι τότε μόνον ἢ ἀσφαλῆς γέφυρα πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ τότε μόνον εἶναι γνῶσις. Πᾶσα ὑποθετικὴ γνῶσις μὴ ὀδηγοῦσα εἰς τὴν ἀρετὴν ματαιώνει τὸ θεῖον ἐλπίμα τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας, ποὺ διαφαίνεται μέσα εἰς τὰς αἰσθητηρίους ιδιότητας τῶν ζώντων ὄντων, καὶ δικαίως τίθεται ὑπὸ ἀμφισβήτησιν.

Ἀλλὰ διὰ μιᾶς ἀπλῆς μεταθέσεως δὲν λύεται τὸ πρόβλημα τῆς γνώσεως. Δὲν εἶναι δηλαδὴ εὐκολώτερος ὁ ὀρισμὸς τῆς ἀρετῆς ἀπὸ τὸν ὀρισμὸ τῆς γνώσεως. Ἀρκεῖ ἐδῶ νὰ ὑπενθυμίσωμεν ὅτι ὅλαι αἱ λέξεις ἔχουν μικτὸν θετικοαρνητικὸν πυρῆνα καὶ ὅτι ἡ ἐκάστοτε σημασία των δὲν εἶναι παρὰ ζήτητα ἀναλογικῆς συνθέσεως τῶν δύο πρωτογενῶν στοιχείων, ζήτημα καθαρῶς ἰδικόν μας, μιᾶς αὐθαιρέτου ἢ τὸ πολὺ κατὰ συνθήκην τοποθετήσεως.

Ἐὰν ζητῶντας τὴν ὁδὸν εὐδαιμονίας εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν ὁδὸν ἠθικῆς, ἥτις καὶ μόνη φαίνεται ὅτι ὀδηγεῖ ἀσφαλῶς πρὸς τὰ ἐκεῖ, παραμένει πάντοτε ἄλυτον τὸ δευτερογενὲς πρόβλημα ποὺ ἀφορᾷ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ὁδοῦ ἠθικῆς. Καὶ πῶς νὰ εὐρεθῇ, ὅταν ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ προβλήματος εἴμεθα ὑποχρεωμένοι πάντοτε νὰ κινούμεθα μέσα εἰς τὴν ἀντιφατικὴν τριοδίαν (ἀτομικῆς — ὀμαδικῆς — γενικῆς ὠφελιμότητος) χωρὶς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀπορρίψωμεν τὴν μίαν ἀπὸ τὰς τρεῖς αὐτὰς ὁδοὺς; Πῶς νὰ γίνῃ, ὅταν αὐτὴ ἡ μεσαία ὁδὸς τῆς ὀμαδικότητος, τοῦ συνασπισμοῦ τῶν ἀνθρώπων εἰς ὀμάδας, ἀποδεικνύεται ἐνίοτε τόσο ἀπατηλὴ καὶ μὲ τὴν ὑπου-

λον διπροσωπίαν της μᾶς παρασύρει κάποτε εἰς παγίδας ἀντιευδαιμονιστικᾶς :

Δὲν εἶναι, λοιπόν, παράδοξον, εἰάν ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τοῦ εὐδαιμονισμοῦ ἢ ἐποχῆ μας δὲν εὐρίσκεται ἴσως μέσα στὸ δρόμο τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ἠθικῆς, ἀφοῦ ἢ ἀρχὴ τῆς ὁμαδικῆς ὠφελιμότητος, τὴν ὁποίαν ὑπερηφάνως ὑπερασπίζομεν καὶ ἐξυμνοῦμεν, δὲν ἐξαγγέλλεται ὡς ἀναγκαῖον κακόν, ἀλλὰ διαφημίζεται ὡς ὑπέριστατον ἰδανικόν, ὡς ἰδανικὸν δῆθεν ἱκανὸν νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν μείζονα δυνατὴν εὐδαιμονίαν. Καὶ τὸ πόσον αὐτὸ εἶναι ἄστοχον καὶ ἀντεπιστημονικόν ὃ καθεὶς εἶναι πλέον εὐκόλον νὰ ἐννοήσῃ μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς διπροσωπίας καὶ τοῦ ἐπαμφοτερίζοντος ῥόλου ποὺ ὑποδύεται ἢ ὑπουργός, ἀλλ' ἀναπόφευκτος αὐτῇ ἀρχῇ τοῦ συνασπισμοῦ τῶν ἀνθρώπων εἰς ομάδας, καὶ τῶν ἑλευθέρως ἀντικρουομένων συμφερόντων αὐτῶν.

Κατὰ τὸν εὐδαιμονισμόν, κάθε ὁρισμὸς ποὺ θὰ δοθῇ εἰς τὰς λέξεις γνῶσις καὶ ἀλήθεια ἢ ἠθικὴ καὶ ἀρετὴ, ὀφείλει ὑποχρεωτικῶς νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ἔμφυτον ροπὴν πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ἀφ' ἑνός, καὶ τὸ ἐπίσης φυσικὸν γεγονὸς τοῦ πλήθους τῶν ὁμοειδῶν ὑπάρξεων ἀφ' ἑτέρου, ποὺ ἀποτελοῦν, ὅπως φαίνεται, τὸ θέλημα τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως.

Κατὰ τὴν εὐδαιμονιστικὴν, λοιπόν, θεωρίαν ἢ εὐδαιμονία εἶναι ἐξηρητημένη ἀπὸ τὴν γνῶσιν. Ἄλλ' ὁποιοδῆποτε εἶδος γνώσεως καὶ ἂν χρησιμοποιήσουμε, εἴτε τὴ συλλογιστικὴ εἴτε τὴν ἔνορατικὴν γνῶσιν, τὸ μέσον ποὺ μᾶς ὑποδεικνύεται διὰ τὴν εὐδαιμονία εἶναι ἢ ἀγάπη. Μόνον ἢ ἀγάπη, ποὺ συμπίπτει μὲ τὴν ἠθικὴν, εἶναι ἱκανὴ νὰ μᾶς ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐδαιμονία.

Καὶ ἀφοῦ ἢ γνῶσις, ποὺ εἶναι ἰδιότης τῆς θείας οὐσίας, ὑποδεικνύει τὴν ἀγάπην, ἔπεται ὅτι ἢ ἀγάπη εἶναι τὸ πραγματικὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ταυτίζεται μὲ τὴν Ἀλήθειαν. Ἄλλ' ἐδῶ ὁμοίως ἀντιμετωπίζομε ἓνα δευτερογενὲς πρόβλημα. Τὸ πρωτογενὲς πρόβλημα τῆς «Γνώσεως» ἔχει μετατεθῆ εἰς τὸ δευτερογενὲς τῆς «Ἀγάπης». Ποῖον εἶδος ἀγάπης προϋποθέτει ἢ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου, τὴν πολλὴν ἢ τὴν ὀλίγη—τὴ γενικώτερα ἀνθρώπινη ἀγάπη, τὴν ἀγάπην ποὺ ἀπευθύνεται εἰς τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων ἢ τὴν ἀγάπην, ποὺ κλείνεται μέσα εἰς τὰ σύνορα μιᾶς μικρᾶς ἢ μεγάλης ομάδος;

«Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους ἀνεξαρτήτως θρησκευματος ἢ ἐθνικότητος; ἢ ἀγαπᾶτε μόνον τοὺς ὁμοφύλους καὶ ὁμοεθνεῖς;». Ποία πρότασις ἀπὸ τῆς δυὸ αὐτῆς συμφωνεῖ μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἠθικῆς;

Ἐδῶ τὸ πρόβλημα ἔχει, ἐπαναλαμβάνομεν, μετατεθῆ, διότι εἶναι τὸ ἴδιο δύσκολο νὰ συμφωνήσουμε ὅλοι μᾶς, διὰ νὰ δώσουμε μία κοινὴ λύσιν εἰς τὸ δευτερογενὲς αὐτὸ ἐρώτημα, ποὺ ἀφορᾷ τὸν ὁρισμὸν τῆς ἀγάπης ἢ τῆς ἠθικῆς. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ

εἶναι ἐξηρητημένον, ὅπως ὅλα τὰ ἐπιγενῆ, ἀπὸ τὸ πρωτογενές τῆς γνώσεως.

Καὶ ὅπως εἶναι δύσκολο νὰ βροῦμε τί εἶναι «Γνώσις» καὶ τί δὲν εἶναι, ἄλλο τόσο δύσκολο εἶναι νὰ βροῦμε τί εἶναι «Ἀγάπη» καὶ τί δὲν εἶναι. Τὸ ἴδιο δύσκολο εἶναι νὰ βροῦμε τί εἶναι «Ἀρετὴ» καὶ τί δὲν εἶναι, τί εἶναι «Ἀρχὴ γενικῆς ὠφελιμότητος» καὶ τί δὲν εἶναι.

Ἐὰν θὰ μπορούσαμε συμβολικῶς νὰ παραστήσουμε τὴν ἀγάπη ἢ τὴν ἀρετὴ μὲ κάποιο ἀριθμὸ, δὲν θὰ ἐβραδύναμε νὰ ἀνακαλύψουμε, ὅτι ὀπισθεν τῆς ἰδίας λέξεως κρύπτονται ἐντελῶς διάφοροι ἀριθμοί.

Μὴ παρασυρθῆτε ἀπὸ σπουδὴν νὰ δεχθῆτε τυχόν, ὅτι ὅλοι μας μὲ τὴ λέξι ἀγάπη νοοῦμε τὸν ἴδιο πάντοτε ἀριθμὸ.

Μία μεγάλη ποικιλία ἀριθμῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐννοιῶν μᾶς ἐμφανίζονται μὲ τὴν μάσκαν τῆς ἀγάπης ἢ τῆς ἀρετῆς καὶ μᾶς ἐξαπατοῦν.

Ὅχι μόνον ὑπάρχουν μεγάλοι διαφωνίαι ὡς πρὸς τὴν ἐννοίαν τῆς «Ἠθικῆς», τὴν ὁποίαν ἐξαρτῶμεν ἐκάστοτε, ἀναλόγως ἐκ τῆς ἀρχῆς «τῆς γενικῆς ὠφελιμότητος» ἢ ἐκ τῆς ἀρχῆς «τῆς ὁμαδικῆς» (τῆς ὁποίας μάλιστα «ὁμαδικῆς ὠφελιμότητος» δύνανται νὰ ὑπάρξουν πολλαὶ μικρότεροι ὑποδιαίρέσεις μέσα εἰς τοὺς κόλπους μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὁμάδος), ἀλλὰ καὶ ἂν ὅλοι ἔστω ἤθελε ποτὲ δεχθοῦμε τὴν ἀρχὴν τῆς «Γενικῆς ὠφελιμότητος» ὡς ὑπέριστατον κριτήριον, πάλιν θὰ ἀντιμετωπίζαμε πολὺ μεγάλες δυσκολίες, διὰ νὰ καθορίσουμε τί ἀκριβῶς εἶναι αὐτὴ ἢ ἀρχή. Τίς ἴδιες δυσκολίες πού ἀντιμετωπίζουμε, ζητῶντας τὴ Γνώσι ἢ τὴν Ἀλήθεια.

Ἐὰν ὑποτεθῆ ἔστω ὅτι ἡ λεγομένη ἀρχὴ τῆς γενικῆς ὠφελιμότητος ταυτίζεται μὲ τὸ «ἀγαπᾶτε ἀλλήλους», δὲν εἶναι ὡς τόσον ὀλιγώτερον δύσκολο, νὰ καθορίσουμε ἐπακριβῶς τί εἶναι αὐτό, τὸ «ἀγαπᾶτε ἀλλήλους».

Τῆς ἠθικῆς αὐτῆς ἐντολῆς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξουν πολλαὶ ἀπόψεις: ὑπάρχει π.χ. ἡ ὀλίγη ἀγάπη, ἡ πολλὴ ἀγάπη, καὶ ἡ μέχρις αὐταπαρνήσεως ἀγάπη. Ὑπάρχει ἡ ἀγάπη πού ἀπευθύνεται εἰς ἓνα ἄτομο, εἰς μίαν μικρὰν ἢ μεγάλην ὁμάδα ἢ εἰς ἓνα σύνολον.

Μία μεγάλη ποικιλία ἀπόψεων εἶναι πάντα κουμμένη ὀπισθεν μιᾶς τόσον κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπλῆς λέξεως ἢ ἐντολῆς, ὅπως εἶναι ἡ λέξις ἀγάπη ἢ ἡ ἠθικὴ ἐντολὴ «ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Θὰ φανῆ ἴσως παράδοξον ὅτι τὸ ἠθικὸν παράγγελμα «ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν», συμπίπτει μὲ τὴν καθ' ὁλοκληρίαν ἀρνησιν τῆς ζωῆς, τοῦ ἰδίου μας ἐγώ, ἐὰν ληφθῆ ἀνόθευτον· διότι προϋποθέτει αὐτοθυσίαν τοῦ ἀτόμου ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ συνόλου.